

فصل پنجم: نظریه پردازان روابط شیء

منظور از شیء هر گونه فرد یا فعالیتی است که بتواند غریزه ای را ارضا کند. در روانکاوی، شیء مورد علاقه، شخص یا فعالیتی است که روی آن نیروگذاری میشود. فروید عقیده داشت که اولین شیء ارضا کننده غریزه در زندگی کودک پستان مادر است. موضوع اصلی در نظریه ی روابط شیء توانایی فزاینده ی کودک در مستقل شدن از شیء اصلی یعنی مادر است. چهار بعد اصلی روابط شیء (بیگانگی-دلبستگی-خودمحوری-بیکفایتی) است.

در نظریه های روابط شیء به جای سایق های غریزی، بیشتر بر روی روابط بین فردی تاکید میکند و برخلاف فروید بر عوامل اجتماعی و محیطی هم تاکید داشتند. آنها بر رابطه ی مادر-فرزند تاکید دارند و معتقدند جوهره شخصیت در سنین پایین تر از آنچه فروید مطرح کرد شکل میگیرد. نظریه روابط شیئیپامد نظریه فروید است اما سه تفاوت با آن دارد:

به جای سایق غریزی، بر روابط میان فردی تاکید میکنند.

برخلاف نظریه پدرسالارانه فروید، بر صمیمیت و محبت مادر تاکید دارند.

به جای لذت جنسی، تماس و روابط انسان را انگیزه رفتار میدانند.

ماهیت نظریه روابط شیء: جبرگرا و علیت گرا و تاکید بر ناهشیار و عوامل میان فردی دارند.

از جمله نظریه پردازان روابط شیء:

- ملانی کلاین
- مارگارت ماehler
- هینز کوهات
- جان بالبی
- هاینز هارتمن
- اتو کرنبرگ

❖ نظریه ملانی کلاین

نظریه کلاین تاکید را روی روابط مادر و کودک در ۵ یا ۶ ماه اول زندگی میگذارند و معتقد بود که کودکان با زندگی خیالی فعال به دنیا می‌آیند. با بازنمایی های ذهنی غرایز فروپیدی را در بردارد برای مثال کودک گرسنه مکیدن پستان مادر را تصور میکند. کلاین خیال پردازی‌ها در کودکی را اشیای درونی نامید که واقعی و واضح هستند زیرا کودکان نمیتوانند دنیای واقعی را از خیالی تشخیص دهند. هدف از درمان به شیوه کلاین کاهش دادن اضطراب های افسردگی و ترس های آزاردهنده و سبک کردن خشونت اشیای درونی شده است.

- ✓ از نظر کلاین هدف اصلی سابق ها، کاهش دادن تنش یعنی کسب لذت است.
- ✓ کلاین بازی درمانی را جایگزین تداعی آزاد در درمان کرد.
- ✓ خیال ها از نظر کلاین بازنمایی های روانی غرایز ناهشیار نهاد هستند
- ✓ از نظر کلاین اشیاء درونی شده شبیه فراخود فروید هستند.

روان کاوی معتقد بود، کودکان برای کار درمانی مناسب نیستند چون پذیرای انتقال نیستند اما کلاین با آنها مخالف بود و معتقد هم کودکان آشفته و هم کودکان سالم را میتوان مورد روان کاوی قرار داد. بنابراین او **بازی درمانی** را جایگزین تداعی آزاد و تحلیل رویا کرد، و هدف درمان خود را، کاهش اضطراب افسردگی و کم کردن خشونت درونی شده معرفی کرد. به عقیده کلاین کودکان همواره درگیر تعارض اساسی بین غریزه مرگ و زندگی هستند. کودکان در تلاش برای حل کردن این دوگانگی خوب و بد تجربیات خودشان را در **مواضع** سازمان میدهند. منظور از مواضع همان مراحل رشد است.

دو موضع مهم از نظر کلاین

۱- موضع پارانوئید اسکیزوئید

وجود احساس متضاد نگهداری و ویرانگری. کودک برای کنترل کردن پستان خوب و دفع کردن آزاردهنده هایش این موضع را اختیار میکند. این موضع در ۳ یا ۴ ماه اول زندگی پرورش میابد و کودک دنیا را به صورت خوب و بد فرض میکند. تقسیم کردن پیش کلامی دنیا به خوب و بد نمونه نخستین رشد بعدی احساس های دودلی و دوسوگرایانه نسبت به یک فرد واحد است.

۲- موضع افسرده

احساس های نگرانی در مورد از دست دادن شیء عزیز همراه با احساس گناه درباره ی میل به نابود کردن آن شیء، آنچه را کلاین موضع افسرده نامید تشکیل میدهد. در ۵ یا ۶ ماهگی شکل میگیرد در زمانی که کودک پی میبرد مادرش برای همیشه از او دور نخواهد شد. در این موضع کودک تشخیص میدهد که شیء عزیز و شیء نفرت انگیز اکنون یکی هستند.

مکانیزم های دفاعی از دیدگاه کلاین:

درون فکنی : خیالبافی در مورد جذب شیء بیرونی (پستان مادر)

فرافکنی: تسکین اضطراب با فرافکنی تکانه های ویرانگر غیر قابل کنترل به اشیای بیرونی

تقسیم کردن: کودکان فقط می توانند جنبه های خوب و بد خودشان و اشیای بیرونی را با تقسیم کردن یعنی جدا نگه داشتن تکانه های ناسازگار یا مغایر کنترل کنند.

همانند سازی فرافکن: کودکان قسمت های ناخوشایند خودشان را جدا کرده و آنها را به شیء دیگری فرافکنی می کنند و سرانجام آن ها را به شکل تغییر یافته یا تحریف شده به درون خودشان برمی گردانند.

درون سازی ها از نظر ملانی کلاین

خود(ایگو): خود یا درک خویشتن فرد زودتر از آنچه که فروید فرض کرده بود به پختگی میرسد. کلاین نهاد را نادیده گرفت و نظریه خود را بر اساس توانایی اولیه خود در درک کردن هر دو نیروی ویرانگر و مهرآمیز و کنترل کردن آنها استوار کرد. خود با اولین تجربه کودک با تغذیه شروع به رشد میکند.

فراخود: با برداشت فروید از سه جهت تفاوت دارد: زودتر نمایان می شود، پیامد عقده ادیپ نیست و خیلی خشن تر و ظالم تر است.

عقده ادیپ: از نظر کلاین در چند ماه اول زندگی آشکار می شود، با مراحل دهانی و مقعدی همپوش است، در مرحله تناسلی حدود ۳ یا ۴ سالگی به اوج می رسد. وی بر اهمیت حفظ احساس های مثبت کودکان نسبت به

پدر و مادر در طول سال های ادیپی تاکید کرد و معتقد بود عقده ادیپ در خدمت واحدی برای هر دو جنس است و این موضع همجنس گرایی منفعل شرط لازم برای رشد رابطه‌ی دگر جنس گرایی سالم با مادرش میباشد.

✓ نکته: کلاین اعتقاد داشت انتقال منفی گام مهمی در درمان موفقیت آمیز است.

❖ نظریه مارگارت ماehler

ماهلر و همکارانش با مطالعه مادران و فرزندانشان فرایند روانی سه سال نخست زندگی کودکان را مشخص کردند. به نظر آن ها رشد و تحول کودک شامل سه دوره بود: اوتیسم بهنجار، همزیستی بهنجار و جدایی و تفرد. دوره آخر دارای چهار دوره فرعی است: تفکیک یا تمایز و تصویر بدن، تمرین، تجدید رابطه (آشتی) و تفرد و ثبات شیء هیجانی یا لبیدویی. طبق نظر ماهلر رسیدن به مرحله جدایی - فردیت مستلزم دستیابی کودک به مرحله ثبات شیء هیجانی یا لبیدویی است.

اوتیسم بهنجار: در هفته های اول زندگی دیده می شود. این مرحله بی هدف بودن است. همزیستی بهنجار در حدود ماه دوم روی می دهد که طفل آگاهی گنگی به دست می آورد مبنی بر اینکه مادر شیء است که نیازهای وی را ارضا کند.

همزیستی بهنجار: استعاره ای است که ماهلر از زیست شناسی اقتباس کرده است منظور وی از همزیستی این بود که اطفال در آغاز فرقی بین خودشان و مادرشان قائل نیستند.

جدایی و تفرد: دوره فرعی تفکیک یا تمایز در حدود چهار تا پنج ماهگی روی می دهد و شامل چهار مرحله زیر:

- **تمایز:** جدا شدن جسمانی از مادر، همزیستی مادر-کودک از ۵ ماهگی تا ۹ ماهگی
- **تمرین:** از ۹ ماهگی تا حدود ۱۵ تا ۱۸ ماهگی طول میکشد. در این دوران طفل وارد دوران نه گفتن به مادر میشود.
- **آشتی:** حدوداً از ۱۵ تا ۱۸ ماهگی شروع میشود و حدود ۲ سالگی پایان می یابد. در این مرحله کودک از جدایی مادرش بیشتر آگاه می شود منظور از آشتی کردن تعارض بین نیازمندی به مادر و تمایل به خودمختاری رفع می شود.

نکته: زمانی که کودک به پرورش احساس هویت شخصی یا همان تولد روان شناختی می رسد

➤ **فردیت و ثبات شیء هیجانی یا لیبیدویی:** در سومین سال زندگی کودک شروع میشود کودک دارای فردیت می شود و تحت تأثیر عشق و تأییدی که در دوره های قبل دریافت کرده می تواند از مادرش جدا شود.

❖ نظریه دلبستگی جان بالبی

نظریه دلبستگی از مشاهدات بالبی از آنجا ناشی میشود که بچه های انسان و نخستی ها (پریماتها) وقتی از مراقبت کننده اصلی شان جدا می شدند یک رشته واکنش های روشنی نشان می دادند.

نکته: آزمایش های معروف هارلو به تأثیر تجارب اولیه بر رشد و ارتباط آن با کارکرد بعدی شخصیت مربوط می شود این آزمایش مبنای کار جان بالبی قرار گرفت که به تأثیر جدایی اولیه کودکان از والدین در رشد شخصیت علاقه مند بود. بالبی در مفهوم سازی کار خود از کردارشناسی کمک گرفت که نهایتاً منجر به نظریه روابط شیء شد. بالبی عقیده داشت، دلبستگی های کودکی بر بزرگسالی تأثیر خواهند داشت. از نظر بالبی رفتار دلبستگی دارای دو کنش مضاعف حمایتی و اجتماعی شدن است.

مراحل دلبستگی از نظر بالبی

۱- **پیش وابستگی:** تمرکز بر افراد آشنا و واکنش نامتمایز در برابر انسان های دیگر میباشد. تولد تا ۳ ماهگی کودک است و کودک از طریق بویایی و شنوایی به تفکیک افراد میپردازد و رفتارهایی از قبیل چنگ زدن و لبخند زدن و گریه کردن از خود نشان میدهد. فعالیت کودک بیشتر بر مادر متمرکز است. (گریه کردن کودک)

۲- **تمرکز بر افراد بر آشنا:** ۳ تا ۶ ماهگی است و فعالیت های کودک مختص مادر میشود.

۳- **تقرب جویی فعال:** بچه ها اضطراب جدایی نشان میدهند و دلبستگی به مراقبت کننده آشنا مشهود است و در صورت ترک مراقب کننده، ناراحت میشوند.

۴- **دلبستگی متقابل:** از ۳ سالگی تا پایان کودکی است. کودک با مادر ارتباط برقرار میکند و تا حدی دوری مادر را تحمل میکند.

✓ نکته: «دلبستگی به کاهش اضطراب کمک میکند، او این اثر را پایگاه امن نامید».

انواع سبک دلبستگی ماری اینسورث معروف به موقعیت غریب

۱- ایمن : وقتی مادر برمیگردد، کودک خوشحال میشود

۲- مطمئن-مقاوم: کودک دو دل است با ترک مادر ناراحت میشود و با بازگشت او به دنبال تماس با او است.

۳- مضطرب دوری جو: کودک بعد از ترک مادر آرام می ماند و فرد غریبه را قبول میکنند.

مراحل اضطراب جدایی:

۱- اعتراض ۲- ناامیدی ۳- جدایی یا گسلش (منحصراً به انسان)

❖ نظریه هاینز هارتمن

هارتمن بنیان گذار روان شناسی خود است که روی ایگو یا خود تاکید دارد و معتقد است که ایگو یا خود مستقل از نهاد رشد کرده و مستقلانه کار میکند. از نظر هارتمن وقتی کودک یاد میگیرد که بین خود و مادرش تمایز قائل گردد، نسبت به آنچه مادرش به وی منتقل میسازد تفاهم نشان میدهد. این مفهوم یادگیری واقعی از نظر هارتمن است. دو نوع استقلال از نظر هارتمن:

استقلال نخستین خود: هدف آن سازگاری با محیط است

استقلال ثانویه خود: هنگام تضاد با نهاد ظاهر میشود و محصول تعامل بین رشد جسمانی و یادگیری است.

❖ دونالد وینیکات:

مفاهیم وینیکات مثل مادرمتعادل، شیء انتقالی و خود حقیقی و خود کاذب است. به درمانگران کمک کرده که نقش مهم دلبستگی به مادر در دوران کودکی و تأثیرش بر سایر مقاطع زندگی را بفهمند. از دیدگاه وینیکات روان پریشی ناشی از محرومیت مادرانه اولیه است که مزاحم برقراری روابط رضایت بخش از دیگران (اشیا) می شود.

مادر متعادل: مادر خودش را با ژست ها و نیازهای طفل تطبیق دهد و تمام نیازهایش را در دوران طفولیت برطرف کند.

خودکاذب: وقتی شکل میگیرد که در مراحل اولیه روابط شیء، خبری از مادری متعادل نباشد.

نکته: ونیکات معتقد بود خود کاذب محصول مراقبت ها و توجه ناکافی مادران به اطفال است و علت بسیاری از مشکلات برزگسالان را در هنگام بیماری روانی همین خود کاذب عنوان میکند.

❖ اتو کرنبرگ:

کرنبرگ به عنوان یک نظریه پرداز سعی کرده نظریه روابط شیء و نظریه سائق فروید و نظریه رشد را در هم ادغام کند. در پختگی رشدی، سه سطح درونی شدن دیده می شود: **درون فکنی، همانند سازی و هویت ایگو.**

در سطح درون فکنی اطلاعات حاصل از دنیای بیرون به طور کلی از اطلاعات مربوط به خود متمایز نیستند. قدیمی ترین و ابتدایی ترین سطح روابط شیء درونی شده، درون فکنی یا "بلعیدن کامل" شیء انگاره، خود انگاره عاطفه است که تعامل شیء و خود آن را ایجاد می کند.

همانند سازی تقریباً در انتهای اولین سال زندگی روی میدهد. در سطح ایگو کودکان دارای خودانگاره واضحی می شوند و درک روشنی از دنیای بیرون پیدا می کنند.

نکته: تحول و رشد ایگو محصول تحول روابط فرد با مادرش و دیگر اشیاء است نه آنگونه که فروید میگفت یعنی محصول اداره کردن سابق های اید.

دو اصطلاح در نظریه کرنبرگ

روان پریشی انتقالی: برون ریزی عصبانیت و روابط مخرب دوران کودکی بیمار با پدر یا مادر

همانند سازی فرافکنانه: شکل مقدماتی فرافکنی است و طی آن بیمار جنبه های منفی شخصیتی دیگر را می گیرد آن ها را به دیگران فرافکنی میکند یا نسبت می دهد و بعد با آن ها همانند سازی می کند.

نکته: مفهوم هویت خود کرنبرگ با مفهوم هویت اریکسون همخوانی دارد. هویت خود به سازمان کلی همانند سازی ها و درون فکنی ها تحت اصل هدایت کننده عملکرد ترکیبی خود اشاره دارد. عالی ترین سطح سازمان خود است و به رشد منسجم و فراخودی که به صورت پخته عمل میکند، منجر می شود.

نکته: نظریه کرنبرگ به دلیل اینکه افراد توسط تجربیات اجتماعی شکل میگیرند نه به وسیله سائق های غریزی از فروید جدا شد و از نظر اینکه که افراد بر اساس تعامل مادر - کودک قرار ندارند از کلاین و ماehler جدا شد.

❖ روانشناسی خود هسته ای هاینز کوهات:

روانشناسی خود، روی خودشیفتگی یا خود هسته ای متمرکز است. از نظر کوهات عشق به خود، مقدم بر عشق به دیگران است. مجذوب خود شدن (خودبزرگ منش) و توجه به والد قدرتمند (خودشیء آرمانی) قبل از ۴ سالگی مشاهده می شود. مفهوم کلیدی در نظریه شخصیت کوهات خودشیفتگی است.

خود شیء شخص نیست یعنی یک شیء محبوب کامل نیست بلکه الگوها یا مضامین ، تصورات یا بازنمایی های ناهشیار دیگران است. کارکرد خود شیء که بعداً بخشی از ساختار درونی خود می شود دورنی سازی تبدیلی است.

احساس خود از گذر یک رشته شکست ها و ناکامی های کوچک همدلانه، مثلاً عدم تحقق خواسته های کودک توسط والدین تشکیل می شود. بین خود بزرگمنشانه (من لایق دست یابی به خواسته هایم هستم) با تصویر والدی آرمانی (والدین من آدمهای عیجب و غریبی هستند) تنش وجود دارد این تنش منجر به خود دوقطبی می شود.

- ✓ نکته: خود از نظر کوهات کانون دنیای روانی فرد، مرکز شهود و گیرنده برداشت هاست کانون روابط میان فردی کودک است. خود به تجربیات فرد وحدت و ثبات می بخشد و با گذشت زمان نسبتاً پایدار می ماند.
- ✓ نکته: از نظر کوهات و وینی کات فرایند شکل گیری روان پریشی و تشکیل ایگو زمانی که شیء آرمانی با ثبات وجود ندارد .

سوالات فصل نظریه پردازان روابط شیء

۱- آزمایش معروف هاری هارلو با شامپانزه های خردسال و مادران مصنوعی زمینه را برای ظهور کدام رویکرد هموار کرد؟ (سراسری ۹۶)

(۱) رفتارگرایی (۲) روابط شیء (۳) پدیدارشناسی (۴) کارکردگرایی

۲- کدام یک از مفاهیم زیر جزئی از مولفه های مهم نظریه هاینز کوهات به شمار می آید؟

(۱) خط تحول (۲) نقش پذیری (۳) خود هسته ای (۴) گسلس عاطفی

۳- طبق نظر مارگات ماehler رسیدن به مرحله جدایی - تفرد مستلزم دست یابی کودک به کدام مورد است؟ (دکتری ۹۶)

(۱) برگشت پذیری شناختی (۲) تعامل واکنشی

(۳) ثبات شیء هیجانی (۴) سرکوبی خصومت

۴- به اعتقاد ماehler اطفال شیرخوار قبل از ورود به مرحله جدایی - فردیت از کدام مرحله عبور میکنند؟

(۱) خودانگیختگی (۲) شکل گیری خود (۳) همزیستی بهنجار (۴) خودشیفتگی اولیه

۵- مفهوم کلیدی نظریه هاینز کوهات، مبتنی بر کدامیک از ناهنجاری ها است؟ (دکتری ۹۴)

(۱) مسخ شخصیت (۲) اختلال هذیانی (۳) خودشیفتگی (۴) شخصیت چندگانه

۶- وجه اشتراک عمده بین هاینز کوهات و اتوکرنبرگ، تاکید بر کدام مفهوم است؟ (سراسری ۹۵)

(۱) خودگردانی (۲) خودشیفتگی (۳) خودکارآمدی (۴) خودنظم بخشی

۷- جان بالبی معتقد است که اگر نیازهای نوزادان یا کودکان خردسال به موقع برآورده شود، آنها در بزرگسالی نیز انتظار دریافت حمایت و عاطفه از سوی دیگران را خواهند داشت. در تبیین این ویژگی وی کدام مفهوم را به کار برده است؟ (دکتری ۹۴)

(۱) الگوی عمل هنجار (۲) الگوی شبکه ای حافظ (۳) الگوی عمل ثابت (۴) الگوی کارکرد درونی

۸- از نظر کوهات هسته اصلی شخصیت کدام است؟ (سراسری ۹۳)

(۱) نفس دوقطبی (۲) اهمیت پذیرش اجتماعی (۳) خودشیفتگی زودرس (۴) احساس هویت

۹- مرحله تمرین را چه کسی عنوان میکند و در چه سنی شروع میشود؟ (دکتری ۹۲)

(۱) کلاین- ۶ ماهگی (۲) فیربیرن- ۱۰ ماهگی (۳) اریکسون- ۴ ماهگی (۴) ماهلر- ۱۰ ماهگی

۱۰- کدام گزینه در مورد هاینز کوهات درست است؟

(۱) مفهوم خود (ایگو) را جایگزین مفهوم نهاد کرد (۲) مفهوم خود (self) را جایگزین خود (ایگو) کرد

(۳) مفهوم خود (self) را جایگزین فراخود کرد (۴) مفهوم فراخود را جایگزین خود (ایگو) کرد

۱۱- کدام یک از روانشناسان برای اولین بار از شیوه های بازی درمانی به عنوان تداعی آزاد استفاده کرد؟ (سراسری ۹۵)

(۱) آنا فروید (۲) کارن هورنای (۳) ملانی کلاین (۴) مارگارت ماهلر

پاسخ تشریحی سوالات فصل نظریه روابط شیء

(۱) گزینه ۲- آزمایش های معرف هاری هارلو به تأثیر تجارب اولیه بر رشد و ارتباط آن با کارکرد بعدی شخصیت مربوط می شود این آزمایش مبنای کار جان بالبی قرار گرفت که به تأثیر جدایی اولیه کودکان از والدین در رشد

شخصیت علاقه مند بود. بالبی در مفهوم سازی کار خود از کردارشناسی کمک گرفت که نهایتاً منجر به نظریه روابط شیء شد.

۲) گزینه ۳- خود هسته ای جزئی از مولفه های مهم نظریه هاینز کوهات به شمار می آید.

۳- گزینه ۳- ماهر و همکارانش با مطالعه مادران و فرزندانشان فرایند روانی سه سال نخست زندگی کودکان را مشخص کردند. به نظر آنها رشد و تحول کودک شامل سه دوره بود: اوتیسم بهنجار، همزیستی بهنجار و جدایی و تفرد. دوره آخر دارای چهار دوره فرعی است: تفکیک یا تمایز و تصویر بدن، تمرین، آشتی و تفرد و ثبات شیء هیجانی یا لیبیدی.

۴- گزینه ۳- از نظر ماهر رشد و تحول کودک شامل سه دوره است: اوتیسم بهنجار، همزیستی بهنجار و در نهایت مرحله جدایی و تفرد.

۵- گزینه ۳- نظریه کوهات را یکی از مناسبترین توجیه های درمانی برای درمان اختلالات خودشیفتگی میدانند. وی روی انواع مختلف شخصیت های خودشیفته تمرکز دارد.

۶- گزینه ۲- با گسترش مفهوم خویشتن در نظریه روابط موضوعی و اختلالات مربوط به آن توجه روانکاوان به خصوص به مفهوم خودشیفتگی و شخصیت خودشیفته جلب شد. کوهات و اتوکرنگ دو چهره برجسته در این زمینه هستند.

۷- گزینه ۴- این ویژگی به الگوی کارکرد درونی اشاره دارد. شیء جزء مهمی از شخصیت فرد میشود و به عنوان الگوی کارکرد درونی عمل میکند.

۸- گزینه ۱- کوهات نفس را کانون دنیای روانی فرد و یا هسته اصلی شخصیت میدانست.

۹- گزینه ۴- از دیدگاه ماهر هنگامی که کودکان حرکت به دور از مادرشان را با سینه خیز و راه رفتن آغاز میکنند، وارد زیرمرحله تمرین کردن میشوند که تقریباً از ماه هفتم تا دهم و گاهی تا ماه شانزدهم طول میکشد.

۱۰- گزینه ۲- از نظر کوهات خود از مبهم و نامتمایز بودن به سمت انجام و متمایز بودن حرکت میکند. خود کانون دنیای روانی و مرکز شهود و گیرنده برداشت هاست و در طول زمان نسبتا ثابت باقی میماند.

۱۱- گزینه ۳- روان کاوی معتقد بود، کودکان برای کار درمانی مناسب نیستند چون پذیرای انتقال نیستند اما کلاین با آنها مخالف بود و معتقد هم کودکان آشفته و هم کودکان سالم را میتوان مورد روان کاوی قرار داد. بنابراین او **بازی درمانی** را جایگزین تداعی آزاد و تحلیل رویا کرد